

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

FORMATION OF GENDER CULTURE OF STUDENT YOUTH AS A PEDAGOGICAL PROBLEM OF MODERN TIMES

Стаття присвячена актуальним педагогічним проблемам сучасності, що пов'язані із гендерною складовою системи шкільної освіти. Зокрема, уточнено дефініцію «гендерна культура», визначено зміст та роль гендерної культури у гармонійному розвитку особистості, створенні сприятливого психологічного клімату під час навчального процесу та формуванні егалітарної поведінки учнівської молоді. Виокремлено завдання гендерного підходу у закладах загальної середньої освіти, що спрямовані на зменшення проявів нетерпимості, дискримінації, насильства, гендерних стереотипів, обмеження прав та можливостей здобувачів у освітньому середовищі через біологічну стать. Охарактеризовано вміння та навички, притаманні особі із високим рівнем сформованості гендерної культури.

Вивчено значущість імплементації та розвитку гендерного підходу у наданні рівних прав та можливостей для всіх школярів, незалежно від статевих ознак, а також у збільшенні простору для розвитку індивідуальних здібностей учнівської молоді, внаслідок створення психологічно комфортного освітнього середовища. Досліджено етапи соціалізації особистості та вікові межі формування гендерних уявлень у свідомості дітей. З'ясовано роль особистісно-орієнтованого підходу у вихованні учнівської молоді як основного напрямку у сучасній педагогіці, на якому ґрунтується гендерний підхід у системі освіти.

Оскільки сучасне суспільство потребує всебічно розвинених особистостей із гендерно-чутливою свідомістю та гендерно-орієнтованим світоглядом, то педагогічна наука потребує впровадження та наступний розвиток нових підходів до навчання. Реалізація завдань гендерного підходу у закладах загальної середньої освіти сприяє формуванню гендерної культури учнівської молоді як необхідної складової сучасної системи освіти та здатна таким чином забезпечити вимоги глобального світу.

Ключові слова: формування гендерної культури, гендерний підхід, учнівська молодь, педагогічні проблеми сучасності, вимоги сучасного світу.

The article is devoted to the actual pedagogical problems of modern times related to the gender component of the school education system. In particular, the definition of «gender culture» is clarified, the content and role of gender culture in the harmonious development of the individual, the creation of a favourable psychological climate during the educational process and the formation of egalitarian behaviour of students are determined. The tasks of the gender approach in general secondary education institutions aimed at reducing manifestations of intolerance, discrimination, violence, gender stereotypes, limitation of the rights and opportunities of applicants in the educational environment due to their biological sex are highlighted. The skills and abilities inherent in a person with a high level of gender culture are characterised.

The importance of implementing and developing a gender approach in providing equal rights and opportunities for all students, regardless of gender, as well as in increasing the space for the development of individual abilities of students, as a result of creating a psychologically comfortable educational environment, is studied. The stages of personality socialisation and the age limits for the formation of gender ideas in the minds of children are investigated. The role of the personality-oriented approach in the education of student youth as the main direction in modern pedagogy, on which the gender approach in the education system is based, is clarified.

Since modern society needs comprehensively developed individuals with gender-sensitive consciousness and a gender-oriented worldview, pedagogical science requires the introduction and further development of new approaches to education. The implementation of the tasks of gender approach in general secondary education institutions contributes to the formation of gender culture of student youth as a necessary component of the modern education system and is thus able to meet the requirements of the global world.

Key words: formation of gender culture, gender approach, student youth, pedagogical problems of modern times, requirements of the modern world.

УДК 37.015.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.1.4>

Куцюк Д.Ю.,
аспірантка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний світ потребує креативних та самобутніх особистостей, які здатні усвідомлювати та зберігати власну ідентичність, що є запорукою вдалої реалізації у майбутньому. Упровадження та розвиток гендерного підходу у закладах загальної середньої освіти є пріоритетом для багатьох демократичних суспільств, тому що забезпечення гендерної рівності – це необхідна умова для безпечного, рівноправного та інклюзивного освітнього середовища для усіх здобувачів.

У контексті глобалізаційних перетворень сучасна освітня парадигма передбачає створення нових ціннісних орієнтацій та реорганізацію теоретичних, методологічних, технологічних й світоглядних основ із урахуванням нових викликів сучасності [12].

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій засвідчив, що питання формування гендерної культури школярів в умовах сучасного світу є об'єктом багатьох наукових розвідок. Педагогічні аспекти розвитку гендерної культури школярів вивчали Т. Вінник, І. Пілецька, Л. Вовк, І. Євстігнєєва,

О. Ільїна, В. Кравець, Л. Мандрик, Н. Приходькіна, Л. Яценко, А. Шевченко, І. Шумейко. Психологічні аспекти генези гендерного підходу в освітній сфері є предметом наукових студій С. Курись, Ж. Богдан, О. Марченко, Я. Мовчан, Л. Ярощук. Парадокси та суперечності сучасної педагогічної думки висвітлювали Н. Лазаренко, Г. Сотська, О. Соловійова. Освітні трансформації у закладах загальної середньої освіти досліджували О. Петренко, М. Прищак, І. Червінська, Л. Хімчук, Я. Никорак, В. Ковальчук. Теоретико-методологічні засади створення середовища сучасної педагогічної системи у наукових працях розглядали В. Биков, Ю. Жук, С. Гончаренко, В. Кушнір, Г. Кушнір.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Пошук способів модернізації системи освіти з метою подолання явища гендерної нерівності шляхом інтегрування гендерного підходу в освітню сферу здійснюють педагоги, соціологи, психологи та громадські діячі. Однак, через новизну та неоднозначність трактування гендерної культури як складової загальної культури особистості, теоретичні та практичні аспекти цієї педагогічної проблеми досі залишаються недостатньо дослідженими.

Актуальність наукового дослідження зумовлена науковим інтересом до вивчення ролі гендерної культури у розвитку особистості здобувача загальної середньої освіти, а також до виявлення потенціалу системи освіти в аспекті сприяння гендерній рівності відповідно до вимог сучасного світу.

Метою нашого наукового дослідження є вивчення процесу формування гендерної культури учнівської молоді як необхідної складової сучасної освітньої парадигми, а також визначення ролі гендерної просвіти у вирішенні актуальних педагогічних проблем сучасності. Реалізація зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- виокремити основні завдання гендерного підходу у закладах загальної середньої освіти;
- простежити процес формування гендерної культури учнівської молоді та виявити її роль у розвитку особистості;
- проаналізувати педагогічні проблеми сучасності, що пов'язані із гендерною складовою системи освіти;
- обґрунтувати необхідність формування гендерної культури учнівської молоді у освітньому середовищі відповідно до вимог сучасного світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна педагогічна наука знаходиться у безперервному пошуку нових ефективних методів та прийомів навчання, які сприятимуть всебічному розвитку особистості, тому у науковому товаристві формування гендерної культури учнівської молоді вважають одним із інструментів, що може задовольнити ці потреби.

У ХХІ ст. людство почало усвідомлювати, що якість отриманих знань залежить не тільки від їх обсягу, але й від уміння практично застосовувати набуті знання та досвід у житті. Вихованці традиційної системи освіти – це особи, у яких тільки наявні певні знання, у той час як нинішній світ потребує гармонійно розвинених громадян, що здатні розуміти інших, усвідомлювати специфіку буття та поважати різноманіття культур, народів та традицій [5, с. 7]. Внаслідок чого, сучасна система освіти потребує певного педагогічного підходу, який сприятиме всебічному розвитку учнівської молоді та готуватиме до самостійного життя, таким чином допомагаючи здобувачам освіти увійти до суспільства й стати його повноцінними громадянами [1, с. 1179].

Імплементация гендерного підходу у систему шкільної освіти сприяє вихованню гармонійно розвиненої особистості та створенню комфортного освітнього середовища, яке ґрунтується на гендерній рівності, толерантності та водночас збільшує простір для розвитку індивідуальних здібностей кожного здобувача освіти [10, с. 66]. Освіта, що ґрунтується на гендерному підході, на думку вченої О. Каретної, здатна трансформувати політику тоталітарної освіти у ту, що є більш толерантною. Таке навчання сприяє формуванню у свідомості учнівської молоді уявлень про те, що поділ за статевими ознаками не є підставою для дискримінації. Окрім того, розвиток гендерної концепції у сфері освіти надає змогу усім особам, незалежно від біологічної статі, користуватися правами у повному обсязі [6].

Упровадження та наступний розвиток гендерного підходу у сучасних закладах загальної середньої освіти передбачає:

- створення гендерно-чутливого освітнього середовища;
- вживання гендерно-нейтральної мови учасниками освітнього процесу під час навчання;
- оволодіння здобувачами освіти певними знаннями про гендерні стереотипи щодо кожної біологічної статі;
- коригування розуміння школярами таких явищ як фемінність та маскуліність;
- формування досвіду егалітарної поведінки у здобувачів освіти;
- застосування особистісно-орієнтованого підходу під час взаємодії педагогів та учнівської молоді;
- створення психологічно комфортного середовища для розвитку індивідуальних здібностей здобувачів освіти з метою подальшої їх самореалізації [3; 5].

Слід зазначити, що розвиток гендерного підходу у закладах загальної середньої освіти ґрунтується на засадах особистісно-орієнтованого підходу [4]. Оскільки демократичне суспільство

потребує креативних особистостей, що здатні критично та аналітично мислити, тому особистісно-орієнтоване навчання є основним напрямом у сучасній педагогічній науці. Такий навчальний процес спрямований на гуманізацію освіти, сприяє вихованню взаємоповаги та мотивує здобувачів освіти до особистісно-розвивальної творчості. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в закладах загальної середньої освіти допомагає кожному учню усвідомити себе особистістю, яка здатна до самовиявлення та самореалізації [2]. Таким чином це зобов'язує педагогів враховувати індивідуальні потреби та інтереси учнівської молоді під час освітнього процесу, а також сприяти розвитку творчого мислення, шляхом проведення із здобувачами освіти бесід щодо гендерних питань сучасності.

Дефініція «гендерна культура» є складною та неоднозначною через що чітке її трактування відсутнє у науці. Дослідниці О. Кікінежді та О. Кізь трактують це поняття як систему соціальних, правових, економічних та етнопсихологічних засад існування суспільства, що слугує становленню жінки та чоловіка як рівноправних істот [7]. Вчені С. Котик-Олійник, Б. Стельмах та О. Ярош зазначають, що гендерна культура – це система уявлень, цінностей, норм, знань та інтересів, що утворюють соціокультурні компоненти біологічної статі, встановлюють статуси жінок та чоловіків у суспільстві та окреслюють їхні ролі. Водночас гендерна культура закріплює статеві розрізнення та регулює відносини між ними у всіх сферах діяльності [8, с. 39]. На думку О. Смікал, формування гендерної культури передбачає розуміння особою факту існування дискримінаційних норм поведінки чоловіка або жінки у суспільстві та усвідомлення значення культури в утвердженні традиційних гендерних стереотипів та ролей щодо чоловічої і жіночої статі у різних сферах життєдіяльності [11, с. 227]. Тим часом С. Оксамитна трактує гендерну культуру як невід'ємну складову демократичного світогляду, що передбачає дотримання принципу рівноправності, незалежно від статевих ознак, забезпечення рівних можливостей для розвитку та самореалізації кожної особи, визнання необхідності соціального партнерства між жінками та чоловіками [9, с. 174].

Формування гендерної культури учнівської молоді передбачає зміну ієрархічних відносин на відносини партнерства та забезпечує гендерну рівність й взаємоповагу між усіма учасниками освітнього процесу. Зокрема, це зобов'язує заклади освіти створювати комфортний психологічний клімат, у результаті внесення коректив у стиль викладання й педагогічне спілкування, зживати явище упередженості під час оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти та запроваджувати однакові навчальні програми

для дівчат та хлопців. Таким чином здійснюється забезпечення рівних прав та можливостей для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від біологічної статі та самоідентифікації кожної особистості [5, с. 11].

Варто зазначити, що високий рівень гендерної культури характеризують як сукупність гендерних цінностей, що ґрунтуються на гендерно-чутливій свідомості та гендерно-орієнтованому світогляді, рівних правах, можливостях й обов'язках у сімейних та професійних ролях, незалежно від біологічної статі особи [8, с. 40].

Зважаючи на роль гендерної культури у формуванні та розвитку всебічно розвиненої особистості, така сукупність уявлень передбачає, що випускники шкільних закладів освіти повинні бути толерантними та достатньо освіченими у гендерній проблематиці громадянами, які поважають гендерну різноманітність та здатні вести боротьбу з гендерними стереотипами та дискримінацією у нинішньому суспільстві.

Відповідно до вимог сучасності, задля наступної успішної реалізації у майбутньому, кожна особа зобов'язана пройти процес інтеграції у суспільство. Впродовж життя кожен індивід проходить первинну та вторинну соціалізацію. Якщо первинна соціалізація відбувається під час входження дитини до суспільства, то вторинна – у підлітковому та дорослому віці, коли особа входить у нові соціальні середовища й адаптується до їхніх вимог. Вторинна соціалізація відіграє важливу роль у формуванні особистості, оскільки на цьому етапі індивід опановує різні соціальні ролі. Окрім того, отримання людством можливості ідентифікувати себе, незалежно від біологічної статі, стало проявом глобальних перебудов у світі й водночас викликом для сфери шкільної освіти. Такі зміни спричинили масштабні вияви нетерпимості та насильства у суспільстві. Досить часто дискримінація у шкільному колективі є наслідком несприйняття іншої національності, раси, статі та гендерної ідентифікації. Вирішення цієї проблеми можливе тільки за умови проведення виховних заходів, що спрямовані на інформування учнівської молоді про необхідність сприйняття інакшості без агресивної поведінки [5, с. 7].

Процес розвитку гендерних уявлень у свідомості дітей триває до семи років, тому у шкільному віці вони вже мають певні знання про гендерну диференціацію в іграшках, одязі, інтересах, поведінці тощо. Внаслідок чого, основне завдання гендерного підходу полягає у деконструкції наявних у здобувачів освіти гендерних стереотипів. Зважаючи на те, що упередження сконструйовані суспільством, а не вроджені, то відповідно вони підлягають повному переосмисленню [5, с. 10].

Завдяки проведенню педагогічними працівниками навчально-виховної роботи та інформаційно-просвітницьких заходів у закладах загальної середньої освіти, що передбачені гендерним підходом та спрямовані на підвищення рівня обізнаності здобувачів освіти щодо актуальних гендерних проблем сучасності, відбувається розвиток та наступне зміцнення позитивних аспектів гендерної культури як важливого компонента сучасної системи освіти.

Висновки. Отже, світ невпинно змінюється, а відповідно із ним також зазнають змін і вимоги до освітньої системи. Сучасне суспільство потребує гармонійно розвинених, толерантних, креативних та гендерно освічених випускників закладів загальної середньої освіти, які здатні критично мислити, розуміти різноманітність, усвідомлювати необхідність забезпечення рівних прав та можливостей, незалежно від статевих ознак особи, поважати та взаємодіяти з іншими людьми у різних сферах життєдіяльності. Забезпечення цих вимог передбачає гендерний підхід в освітньому процесі, оскільки основна його мета полягає у набутті школярами певних знань про гендерні стереотипи, гендерну рівність, егалітарний світогляд та створення таким чином у закладах загальної середньої освіти сприятливого психологічного середовища для розвитку індивідуальних здібностей здобувачів освіти. Водночас успішна імплементація та розвиток гендерного підходу сприяє формуванню гендерної культури учнівської молоді, що передбачає розуміння школярами важливості відносин партнерства, необхідності наділення усіх однаковими правами й можливостями, незважаючи на біологічну стать, створення рівних умов та викоріненню з освітнього процесу таких соціально небезпечних явищ як упередженість, дискримінація та насильство.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бержанір А. Л. Роль освіти у процесі соціалізації особистості. *Вісник науки та освіти*. №10 (16). Київ, 2023. С. 1172–1181.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ, 2003. 344 с.
3. Вихор С. Т. Гендерне виховання: паралелі кризь століття. *Наука і сучасність: Зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2003. Том ХІІ. С. 82–90.
4. Гура І. В., Ліницька І. В. Гендерне виховання студентської молоді в умовах вищого навчального закладу І-II рівнів акредитації. *ХНТУСГ*, 2015. С. 135–143.
5. Желіба О. В. Освіта і гендер. Навчально-методичний посібник. Ніжин, 2019. 256 с.
6. Каретна О. О. Освіта в досягненні гендерної справедливості: теорія та практичні особливості. *Актуальні проблеми політики*. Одеса, 2012. Вип. 47. С. 233–239.
7. Кікінежді О. М., Кізь О. Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми. *Практична психологія та соціальна робота*. № 9. ТНПУ. 2007. С. 12–18.
8. Котик-Олійник С., Стельмах Б., Ярош О. Гендерна абетка для українських медіа: посібник. Луцьк, 2013. 50 с.
9. Мартиненко С. М., Хоружа Л. Л. Загальна педагогіка: навчальний посібник. Київ, 2002. 176 с.
10. Самойленко Н. І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2014. С. 65–68.
11. Смікал В. О. Умови та чинники формування гендерної культури майбутніх викладачів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 71, Т. 2. 2020. С. 225–229.
12. Чумак О. В. Парадигма освіти ХХІ століття: інноваційні аспекти. *Збірник наукових тез III Міжнародного форуму «Особистість в єдиному освітньому просторі»*. Запоріжжя. 26–29 квітня 2012 р. Т. 1. С. 104–107.